

Protest blir maktens motor - Hegel & postprotest

Moderna stater behöver protest och opposition för att producera makt. Hegel visar att utan motpart stagnerar makten, den förlorar en kraftkälla. Ifall Hegel har rätt tenderar demokratier med starka proteströrelser att producera mer makt än diktaturer som försöker krossa motstånd och opposition. Hegel menar alltså att kritik mot systemet är kritiskt för systemets fortlevnad. Möjligen förväntar sig inte systemkritiker att bli kritiska för systemet.

I slutet av artikeln lyfter jag fram verktyg från queer, hacktivism och ickevåld som bryter sig ur protest och opposition. I texten förstås makt som samarbete och lydnad inte som någon mystisk, väldig kraft.

Hegel som maktteoretiker

Anders Bartonek läser Hegel som en genialisk teoretiker av de maktsystem som växte fram under den borgerliga revolutionen (*Kampen om kritiken*, [Korpen](#), 2018). Att läsa Hegel som maktteoretiker gör det möjligt att använda Hegel för att analysera specifika maktordningar snarare än att försöka avslöja mystiska helheter som Samhället eller Historiens framväxt. Hegel blir användbar för att undersöka dagens maktordningar, men också för att finna vägar att bygga befrielse och bryta sig ur ordningar.

Under den borgerliga revolutionen växer nationalstaten fram genom att skapa motsatspar. Stat och civilsamhälle. Det offentliga och det privata. Stat och individ. Dessa par utvinner kraft genom sin opposition mot varandra, genom att bli varandras negationer. I *Lectures of logic* (1831) visar Hegel hur opposition är med och binder ihop motpolerna: "To say what one opposite is I need its other. In opposition I have both the thing and its other." (Hegel, 2008, s 139)

”Det är till och med så att systemet inte skulle kunna utvecklas om det inte stötte emot motstånd. Utan de kriser som kritiken och motståndet innebär kan Hegels system inte överleva utan skulle stagnera och gå under.” (Bartonek s 34)

Hegel menar att moderna system utvinner kraft från, och gör sig beroende av, kritik och opposition: ”det kritiska och negativa momentet blir till den princip hos Hegel genom vilken system bildas, utvecklas och upprätthålls.” (Bartonek s 33)

Kritik blir motor för maktsystem

[Borgerliga filosofer](#) under sextonhundratalet utvecklade motsatsparet stat och civilsamhälle. Civilsamhällets funktion blev att legitimera staten genom att tillsammans bilda ett par, de blev motparter i en gemensam dans. Det är dock Hegel som verkligen utvecklar motsättningarna till en hel filosofi om samverkan. ”Hos Hegel används för första gången på ett systematiskt sätt negationen som en funktion för systemet självt, och härigenom riskerar kritiken att förlora sin möjlighet att på ett grundläggande sätt kritisera systemet. Negationen eller kritiken av systemen riskerar genom Hegel nämligen att förlora just sin radikalt kritiska möjlighet: kritiken stärker i själva verket det den vill kritisera. (...) Kritiken och negationen vändes till sin motsats.” (Bartonek s 61)

Den borgerliga revolutionens maktsystem kräver kritik för att skapa både stabilitet och utveckling. ”Kritiken har här funktionen av att vara en intern utmaning som systemet behöver för att hålla sig stabilt och samtidigt utvecklas.” (Bartonek, s 12)

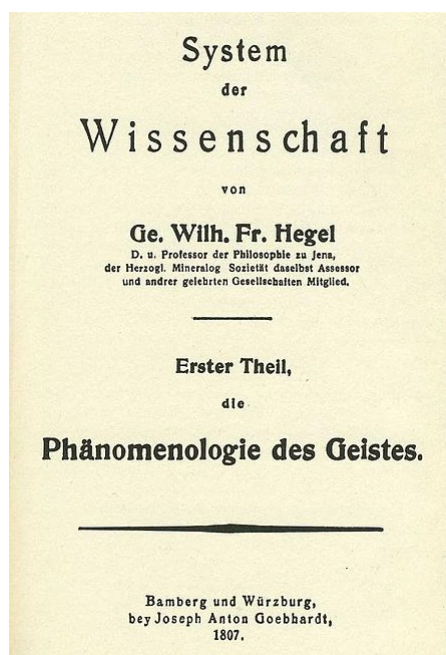
Makt får kraft från radikal kritik

Det är inte snälla kritiker som maktordningar behöver utan snarare radikala konstnärer, författare och politiska tänkare. ”Negationen bör vara så vågad som möjligt för ur den kommer också en så stark stat som möjligt.” (Bartonek, s 59) Det är så att ”systemet måste absorbera kritiken på ett produktivt sätt – göra den till sin allierade – för att utvecklas”. (s 61)

Eftersom kritiken är nödvändig för maktsystem måste det kritiska införlivas i systemet. ”Kritiken oskadliggörs genom att införlivas i systemet. Eller: den har

fortfarande sin produktiva funktion för systemet". (Bartonek, s 35)

Kritik producerar lydnad

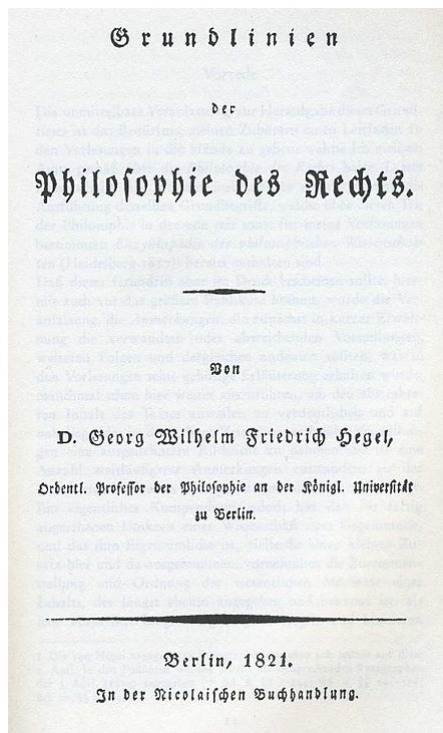

Kritiken får en funktion för att producera lydnad och samarbete, eller med ett annat ord: makt. Folkrörelser, partier och aktivister ska välja att bli kritiska hellre än olydiga. "Kan det vara så att samhället behöver och därför producerar den "kritiske" medborgaren för att just undvika densamme?" (Bartonek, s 61)

Det är inte så att staten vinner över protesten. De bildar snarare en enhet. I *Andens fenomenologi* (1807) tar Hegel upp hur makt som agerar i opposition bildar enhet: "However, the truth of those powers emerging into opposition with each other is the result of each having an equal right, and for that reason, in their opposition which acting brings forth, of their being equally wrong. The movement of acting itself demonstrates their unity" (Hegel, 2018, s 425).

Kritik får funktionen att skapa enhet och tränga bort olydnad. Kritik blir på så sätt del i produktionen av makt och lydnad.

Kritik och protest nödvändigt för maktens utveckling

Civilsamhället producerar sig som skillnad gentemot staten och gör sig därför beroende av staten för att existera: "as difference, it presupposes the state, which it must have before it as a self-sufficient entity in order to subsist [bestelzen] itself. Besides, the creation of civil society belongs to the modern world (Hegel, 2003, § 182, s 220)

Det som är för och det som är emot bildar tillsammans ett motsatspar. Och detta motsatspar lyfter sig tillsammans upp till högre nivåer. Det kallar Hegel dialektik. Hegel skapar en teori för hur system ska kunna utvecklas genom motsättningar istället för att stagnera i enhetlighet.

På svenska använder hegelfilosofer gärna begreppet upphäva, ett motsatspar hävs upp till en högre ordning. Och samtidigt upphävs den gamla motsättningen. Nya motsättningar tar dess plats. "Aufheben betyder på tyska (1) att upphäva eller att upplösa något, men också (2) att spara och bevara något och (3) att lyfta upp något (i vardagligt tal till exempel att lyfta upp något från marken)." (Bartonek, s 38)

Det geniala med de borgerliga revolutionerna är hur förändring-genom-motsättningar blir mer stabiliserande än det statiska härskandet. System och maktordningar som avvisar kritik stagnerar och makten försvagas. Att maktens lydnad försvagas innebär inte att förtrycket minskar. Förtryck och våld kan mycket väl öka just för att makten stagnerar.

”Det lömska med det är att man inte bryter med historiens förlopp om man går en annan väg än tidigare civilisationer, utan enligt Hegels logik snarare hjälper det stora historiska schemat på traven. Motsatsen till det föregående är införlivad i framsteget” (s 47). Förändring blir en nödvändig del av maktordningen.

Kritik behöver bryta sig ur lydnaden

Att protestera mot regeringen leder alltså inte till olydnad mot regeringen. I system som bygger på opposition omvandlas lydnaden till den oppositionelles egen vilja. I *Andens fenomenologi* (1807) analyserar Hegel hur statsmakten förs över till medvetandet: ”state-power should actually have passed over into consciousness (...) obeyed as the will, in other words, obeyed as the self that makes the decision.” (Hegel, 2018, s 296.) Staten lever och verkar alltså i våra medvetanden medan vi agerar som motpart mot staten. Staten gör sig till del av självet.

Genom att vi protesterar får staten möjlighet att göra sig hemmastadd i våra själar. Men det går åt båda hållen. Protestens kritik blir del av statens själ. Protesten legitimerar den moderna staten. Den blir en del av den motor som driver staten framåt.

För att bryta sig ur den kritik som införlivas i maktordningar söker Anders Bartonek en systembrytande kritik som inte införlivas och blir motor för systemen. ”Kampen står mellan två läger där det ena för vidare det hegelianska arvet och utvecklar dialektiska teorier i vilka det negativa och kritiska momentet får en väsentligt systembärande funktion. ... Negationerna i deras systematiska filosofier utgör inte ett egentligt hot mot suveränitet, kapitalism eller sociala system utan är snarare den instans som utvecklar och stärker systemet i fråga. ... Det andra lägret däremot försöker att mot bakgrund av och med en medvetenhet om detta ”Hegel-problem” hitta vägar att formulera en kritik som kan riktas mot systemet utan att absorberas och upphävas i det kritiserade systemet.” (Bartonek s 150)

Min analys är att även systembrytande kritik som håller sig kvar i lydnaden riskerar att absorberas av maktordningar. Systembrytande kritik som fångas i lydnad kan få funktionen av ett legitimerande Andra. ”Se här, vi låter anarkister, kommunister och grupper som vill ha en annan ordning yttra sig

fritt.” Systembrytande kritik välkomnas på så sätt in i ordningens självbild: tolerera en mångfald av föreställningar.

En ordning kan utvinna legitimitet genom att upphöja och fira föreställningar om helt andra ordningar än de rådande. Ett par banala exempel är idealiserandet av brainstormen på sjuttioalet eller att tänka utanför boxen i början av 2000-talet. Mer intressant är kanske upphöjandet av kommunistiska musiker och författare, regissörer och konstnärer i borgerliga kulturer.

Från självupptagenhet till att bygga

Låt oss pröva att använda Hegels analysmetod på befrielse. Hegel öppnar upp möjligheten att undersöka hur befrielse och kritik kan vända sig mot varandra och på så sätt förstärka varandra.

När kritik vänder sig mot befrielsen vänds kritikens riktning. Kritiken placerar inte längre härskarna i centrum. Istället placeras befrielse i centrum. Eftersom befrielse inte är en åsikt eller en teori utan något som materialiserar ändrar den världen. Den tvingar på världen nya möjligheter. Även om befrielse realiserar på ett begränsat område eller under en begränsad tid har världen vidgats. Nya möjligheter har öppnats upp.

Kritik blir en gåva till befrielsen. Kritik som kritiskt riktar sig mot kreativt skapande blir del av skapandet. Med kritik öppnar befrielsen upp för innovation vilket ger möjlighet att tränga undan stagnation. Befrielsen kräver innovativ kritik för att göra sig öppen och demokratisk, jämlik och välkomnande. Kritik gör det möjligt att befria befrielsen ur sekterism.

Men befrielsen befriar dessutom kritiken. Kritiken får möjlighet att lämna den självupptagna distansen gentemot *härskarna*.

När befrielse och kritik blir varandras motparter bryts samlingen runt maktcentran upp. Befrielse är inte så enkelt som att överge system och institutioner. Befrielse kräver nya samlingar. Samling kring byggandet. Befrielse bygger innovativa system och institutioner. Den bygger jämlikare ordningar som bryter sig ur lydnaden gentemot orättvisa och ojämlikhet.

Kritik som riktar sig mot befrielse legitimerar samtidigt befrielsen. Befrielse och kritik som vänder sig mot varandra skapar enhet. Inte enhetlig enhet utan

enhet i konflikter och motsättningar.

Ifall befrielse och kritik bara blir varandras motparter fångslas de i dialektiken. För att inte fastna i en evig och ensidig motdans måste de avvika och befria sig från dialektiken. De behöver ta sig ur självupptagenheten och vända sig mot andra grupper: flyktingar, fattiga och förtryckta. En befrielse behöver vända sig om, mot andra befrielser: exempelvis klimat, queer, feminism, antirasism och demokrati.

Befrielse bjuder in till samarbete med fattiga och förtryckta. Den öppnar upp för omsorg och sårbara relationer istället för att kritiskt samlas kring våld och härskan.

Här gäller det att inte idealisera olydnaden för då blir den bara en negation till lydnaden. Olydnad som riktar sig mot en ordning får funktionen av motpart och blir därmed motor för maktordningen. Olydnaden behöver avvika snarare än att vända sig mot.

Civil olydnad i nord återinför gärna maktkamp och negation när den fixerar sig vid protester. Protester låser in sig i negationen genom att säga nej till en verksamhet utan att samtidigt bygga en annan ordning. Protester bryter i så fall med Gandhis konstruktiva ickevåld.

Olydnaden skapar former för samarbete. Och samarbete är en form av lydnad. Befrielsen olydnad är annan lydnad. Lydnad till samarbetet. Lydnad till demokratiska beslut. Lydnad till rättvisa och etiska riktlinjer. All lydnad till en ordning är olydnad till andra ordningar. Och olydnad som inte fastnar i det rena trotset är lydnad till något annat.

Befrielse sker inte bortom makt

Befrielse som flyr makten riskerar att återskapa negationen som det där Andra. Som det därborta. Ett exempel är hur kommunistiska och kapitalistiska stater tillsammans skapade batterier av motpoler. Istället för att ställa sig bredvid så intervenerar befrielse i våld och makt.

Interventionen ska inte förstås som att gå *in i* och slukas av maktsystemen. Utan snarare som att gå *in mitt bland*. Ersätta och tränga undan. Det engelska ordet *displace* innehåller båda betydelserna ersätta och tränga undan.

Om den inte önskar fungera som motor för härskandet tar befrielsen sig ur opponerandet, protesten och 'kritiken mot'. Befriande befrielse bryter lydnad och samarbete med en ordning. Men befrielsen söker inte en oas från ordningen. Befriande befrielse avviker snarare än ställer sig bredvid. Befrielsens riktning blir avgörande om befrielse ska förverkligas eller om den ska exploateras av dominerande ordningar.

Tre paradig för befrielse utan negation

Här lyfter jag fram tre paradig för befrielse. Alla tre uppfinner verktyg för att ta sig ur protest och negation. Paradig förstås här som mönster som kan imiteras.

1. Queer avvikelse: [Queer](#) onormaliserar och märkliggör ordningen istället för att vända sig mot. Även när queer vänder sig till en rådande ordning, som exempelvis drag, så visar [Judith Butler](#) hur drag queerar negationen. Återskapandet av ordningen onormaliserar och onaturliserar ordningen. Queer avvikelse uppfinner ständigt innovativa verktyg som inte vänder sig mot, eller fastnar i en motsats. Ibland dras dock queer över av en rättighetspolitik som handlar om att få plats i ordningen. Ordningen återinsätts därmed som den rådande ordningen. Där man borde få plats.
2. Hacktivism: Hacka är att gå in i en ordning och ändra på dess kopplingar och förutsättningar. [Hacktivism](#) undviker fällan att helt lämna en ordning och börja från början, vilket varit en frestelse för alternativrörelser och liknande grupper. Hacktivism använder systemet för att bryta sig ur systemet. Men detta utbrytande gäller inte all hacktivism. En del hacktivism hjälper istället till att få ordning på ordningen. Rätta till buggar i systemet så systemet fungerar ordentligt.
3. Civil olydnad och ickevåld: [Gandhis](#) ickevåld vänder på mål och medel. Målet är det man startar med. När Rosa Parks 1955 satte sig på en vit sittplats långt fram i bussen avskaffade hon apartheid. På just den stolen. Målet blev medlet. Civil olydnad från Ickevåldsträning uppfinner kontinuerligt konstruktiva verktyg som bryter sig ur det negativa och undviker att bli motrörelse. Ickevåld skapar dessutom [sårbarhetspolitik](#) som hjälper motstånd ur styrkemätning och maktkamp.

Queerfeminister som [Judith Butler](#) och [Sara Ahmed](#) använder performativ på ett sätt som ligger nära Gandhis ickevåld. [Performativ](#) är handlingar som förverkligar målet. När handlingen är slutförd är målet uppnått. Performativ möjliggör en annan politik än att vända sig mot överheten och be om förändring.

Det är inte så att performativ agerar ensamt. Performativ gör sig beroende av att andra tar de performativa handlingarna på allvar. Performativ bygger tillit till det performativa förverkligandet. Och denna tillit blir samtidigt förutsättning för det performativa.

Eftersom performativa handlingar förverkligar sina mål har de möjlighet att ta sig ur opposition och protest. Ett exempel är [feministiska mötestekniker](#) som performativt förverkligar jämlikhet och demokrati i varje möte. Eller så misslyckas det. Demokrati är inget vi har. Demokrati är något som kontinuerligt uppfinns och finslipas. Demokrati fungerar som ett fotbollslag eller salsaband. Mycket övning och många justeringar. Demokrati misslyckas och lyckas om vartannat. Demokrati måste därför regelbundet träna. Performativ demokrati mångfaldigar sig snarare än att be någon mystisk, centraliserad demokrati däruppe att bli mer demokratisk.

Performativ är upprepning och imitation snarare än stora manifestationer. Performativa handlingar förverkligar sig genom att skapa pulser och hamna i resonans med andra handlingar. Resonans är ömsesidig förstärkning. Befrielseörelser förstärker varandra. De möjliggör varandra genom att ersätta och tränga undan protest som fångats i resonans med härskande ordningar.

Performativa handlingar kan lyckas eller misslyckas. De kräver att aktören blir innovatör och tränare istället för åsiktsproducent. Politik blir träning snarare än att handla om opinion och tyckande.

Per Herngren

2018, [version 0.2](#)

Diktaturers negationer - bilaga 1

Diktaturer skapar sig gärna egna negationer som fiender (krig), konkurrens (företag) eller De Andra (rasistiska institutioner). Negationen införlivas som motor för diktaturens makt. Diktaturens motpart görs till diktaturens kraftkälla.

Bygger maktsystem öppningar till befrielse? - bilaga 2

Här är några teorier om hur maktsystem producerar utvägar till befrielse. Härskandet kan inte hindra att det skapar öppningar för motstånd. Dessa teorier lyfter fram hur även system och maktordningar blir aktörer i produktionen av motstånd. Varje ordning producerar öppningar och möjligheter som inte stämmer med ordningen. Intressant är också att teorierna inte reducerar befrielse enbart till individer. Även strukturer och konstruktioner blir aktörer för befrielse.

1. [Foucault](#): Makt producerar alltid motstånd. Motståndet kan fångas i reaktionen mot makten, men motståndet kan också frigöra sig från maktkampen. Motstånd behöver därför undvika att fångas i taktik och strategi. Foucault lanserar [antistrategi](#) som motståndsform.
2. [Derrida](#): Konstruktioner uppfinner saker som inte stämmer med konstruktionen. Meningen med något skapar alltid andra betydelser. Detta uppfinnande kallar Derrida för [dekonstruktion](#). Dekonstruktion händer i själva konstruktionen, och när vi använder konstruktionen, och när konstruktioner samverkar med andra konstruktioner.
3. [Deleuze](#): Varje område som ockuperas skapar utvägar (flyktvägar) ut ur ordningen. Dessa utvägar får dessutom [gravitation](#). De drar i oss. De begär av oss att fly ut ur ordningen. Befrielse blir att ockupera nya områden.

Referens

Anders Bartonek, *Kampen om kritiken*, [Korpen](#), 2018.

Georg Vilhelm Friedrich Hegel, *Elements of the philosophy of right*, Cambridge University Press, 2003 (1820).

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Lectures on logic*, Indiana University Press, 2008, (1831).

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *The Phenomenology of Spirit*, Cambridge University Press, 2018, (1807).

Per Herngren, [Maktdelning starkare än enhet – Bartonek & Hegel](#), 2018.

Per Herngren, [artiklar om civilsamhället](#).

Per Herngren, [artiklar om postprotest](#).